

ДІЇ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ В ЧОРНОМОРСЬКІЙ ОПЕРАЦІЙНІЙ ЗОНІ У ЛИСТОПАДІ 2022 РОКУ

Огляд визначних подій

АУГ на чолі з новітнім CVN-78 Gerald R. Ford (авіакрило CVW-8) разом з ракетною крейсерсько-міноносною групою у середині листопада прибуло до Європи і базується на ВМБ Портсмут у Великобританії [1] (рис.1).

Рис.1 CVN-78 Gerald R. Ford з авіакрилом CVW-8

Авіаносець супроводжує крейсерсько-міноносна група у складі ракетного крейсера типу «Тикондерога» CG-60 Normandy, ракетних есмінець класу «Arleigh Burke»: USS Ramage (DDG-61), USS McFaul (DDG-74), USS Thomas Hudner (DDG-116), а також атомний підводний човен класу «Virginia» [2].

Таким чином авіакрило CVW-7 ABMA George H.W. Bush (CVN-77) вивільнилося від патрулювання прибалтійських країн і повністю зосередилося на Середземноморсько-Чорноморському напрямку [3]. У свою чергу, крейсерсько-міноносна група авіаносця CVN-77 складається з ракетного крейсера USS Leyte Gulf (CG-55), чотирьох есмінець USS Nitze (DDG-94), USS Farragut (DDG-99), USS Truxtun (DDG-103) і USS Delbert Black (DDG-119), а також атомного підводного човна із крилатими ракетами Tomahawk.

За вісім місяців повномасштабної війни ворог запустив по Україні 4500 ракет, заявив Президент України 24 жовтня 2022 року на саміті демократії Haaretz [4]. До початку листопаду було здійснено ще кілька масованих ударів сучасними балістичними та крилатими (повітряного та морського базування) ракетами великої досяжності, а також іншою ракетною зброєю радянського зразка. Тобто у жовтні було випущено більше половини усіх застосованих КРВД, внаслідок чого президент РФ звернувся до КВІР (Іран) по балістичні ракети середньої дальності (300 та 700 км).

У безсилій люті за морську поразку у Севастополі, росіяни знайшли привід для здійснення ракетного армагедону по енергоінфраструктурі України, випустивши з літаків Стратегічної авіації Ту-160/Ту-95МС 60 КРВД Х-101/Х-555 і заявили про призупинення участі у «зерновій угоді» та спробували скликати Радбез ООН з приводу української атаки на ГВМБ ЧФ Севастополь, але їх претензії та звинувачення було відхилено. Україна ж продовжила виконання своїх зобов'язань по рятуванню людства від голоду [5].

Станом на 01.11.2022, після т.зв. призупинення РФ участі у «зерновій угоді», з портів Великої Одеси за дві попередні доби вийшло 15 суден і зайшло 2 танкери під завантаження олією. За 3 місяці дії «зернової угоди» 430 суден вивезли морем близько 10 млн. тонн української агропродукції [6], [7].

У десяти регіонах України було вражено 18 об'єктів енергетичної інфраструктури, у т.ч. вперше у Чернівецькій обл. Силами ж української ППО у перший день листопада збито 45 КРВД [8].

ПЛАРБ «Род Айленд» типу «Огайо» ВМС США зайшла в середземноморський порт Гібралтар, чого зазвичай субмарини такого класу вже кілька десятиків років не робили (з моменту

розформування 16-ї ескадри атомних підводних човнів з балістичними ракетами, яка базувалась на ВМБ Рота в Іспанії, Кадіс) (рис.2).

Рис.2 SSNB-740 “Rhode Island” у британському порту Гібралтар [9]

03.11.2022 Успішним ракетним пуском з Білого моря по полігону на Камчатці завершилися державні іспити рпкСП К-553 «Генераліссімус Суворов» пр.955А. Його майбутнім театром служби буде Тихоокеанський флот, 25-та дивізія рпкСН [10].

04.11.2022 Новий пакет військової допомоги від США включатиме 40 малих річкових броньованих катерів, вочевидь, для річкової флотилії ВМС ЗС України, що робить підтримку Сухопутним Силам України більш дієвою на річках [11] (рис.3).

Рис.3 Малий річковий човен (SURC - small unit riverine craft)

06.11.2022 На авіабазі Рота в Іспанії приземлився повітряний командний центр ВМС США Boeing E-6 Mercury [12], а РКР «Варяг» пр.1164 та ВПК (БПК – рос.) «Адмірал Трібуц» пр.1155, після 9-місячної бойової служби у Середземному морі, повертаються у пункт постійної дислокації Владивосток. Судячи по маркуванню на надбудовах, кораблі планувалося залучити до «спеціальної військової операції», але у Чорне море їх не пропустили через конвенцію Монтре [13] (рис.4).

Рис.4 Маркування “Z” на димарі (РКР «Варяг») та “V” над ходовою рубкою (ВПК «Адмірал Трібуц») кораблів ТОФ РФ

07.11.2022 у порту Астрахань на суднобудівній та ремонтній філії заводу «Звездочка» протягом 3,5 годин горіло судно, яке підозрюють у транспортуванні бойових дронів з Ірану [14] (рис.5).

Рис.5 Знищення слідів імпорту іранських дронів-камікадзе морським шляхом у Астрахані на режимному об’єкті

09.11.2022 Між «Укроборонпромом» та чеською AMOS (Міжурядова агенція оборонної співпраці) підписано угоду про створення спільного збройового кластеру [15].

10.11.2022 Атомний підводний носій ядерних торпед «Посейдон» ВМФ РФ «Белгород» повернувся з морського полігону в пункт базування у Білому морі, так і не випробувавши «зброю Апокаліпсису», як кажуть експерти, з технічних причин [16]. [17].

З 8 по 14 листопада 2022 року в Атлантичному та Тихому океанах пройшли міжнародні військово-морські навчання “Silent Wolverine” та “Malabar 2022” (Філіппінське море). На навчаннях в Атлантиці до АУГ на чолі з новітнім CVN-78 Gerald R. Ford і крейсерсько-міноносною групою приєдналися 7 фрегатів, зокрема: HMCS Montreal (FFH-336, Канада), HDMS Peter Willemoes (F-362, Данія), FGS Hessen (F -221, Німеччина), ESPS Alvaro de Bazan (F-101, Іспанія), FS Chevalier Paul (D-621, Франція), Нідерланди у складі HNLMS De Zeven Provinciën (F-802,) та HNLMS Van Amstel (F-831) [18].

14.11.2022 на засіданні Генеральної Асамблеї ООН було прийнято рішення щодо виплат Росією репарацій за збройну агресію проти України [19].

15-16.11.2022 на о.Балі в Індонезії відбувся саміт G-20, де обговорили наступні питання щодо України: 1. Ядерний тероризм та відповідні дії світового співтовариства відносно країн, які причетні до нього; 2. Світова продовольча безпека, у т.ч. необхідність пролонгації безстрокової «зернової угоди» та безпечної діяльності «чорноморського зернового коридору» для забезпечення людства продовольством; 3. Зміну енергетичних потоків та їх безпеку внаслідок деконструктивної діяльності Росії; 4. Післявоєний устрій після закінчення російсько-української війни та заходи безпеки щодо неповторення подібного у майбутньому; 5. Екологічна загроза Світу через російсько-українську війну. Президент України на G-20 презентував План досягнення миру з 10 кроків [20], [21], [22].

Відповіддю РФ став наймасованіший ракетний удар по енергетичній інфраструктурі України з 14.30 до 18.00 у три хвили: з 14-ти Ту-95МС – 70 КРВД Х-101/Х-555, 2-х НК та 1 ПЧ – 20 КРВД «Калібр» й з берега 11 БПЛА [23]. За уточненою інформацією РФ атакувала 15.11.2022 територію України 96 КРВД повітряного та морського базування (Х-101, Х-555, «Калібр»), керованими авіаційними ракетами Х-59, ударними дронами «Shahed-136/131», «Оріон», «Орлан-10». Збито 75 КРВД (Каліб, Х-101, Х-555), 2 керовані авіаційні ракети Х-59, а також БПЛА: 10 «Shahed-136/131», 1 «Оріон», 1 «Орлан-10». Вищенаведена ракетна атака привела й до «польського інциденту».

17.11.2022 Уряд України повідомив про продовження «зернової угоди» ще на 120 днів [24]. Цього ж дня відбулась чергова ракетна атака по Україні, родзинкою якої стала Х-55 з імітатором ядерної бойової частини, що була збита над Києвом і є красномовним жестом «кремлівського карлика» [25] (рис.6).

Рис.6 Ядерне попередження «кремлівського карлика»

Залишки ворожого ракетного арсеналу станом на 18.11.2022 представлені на рис.7.

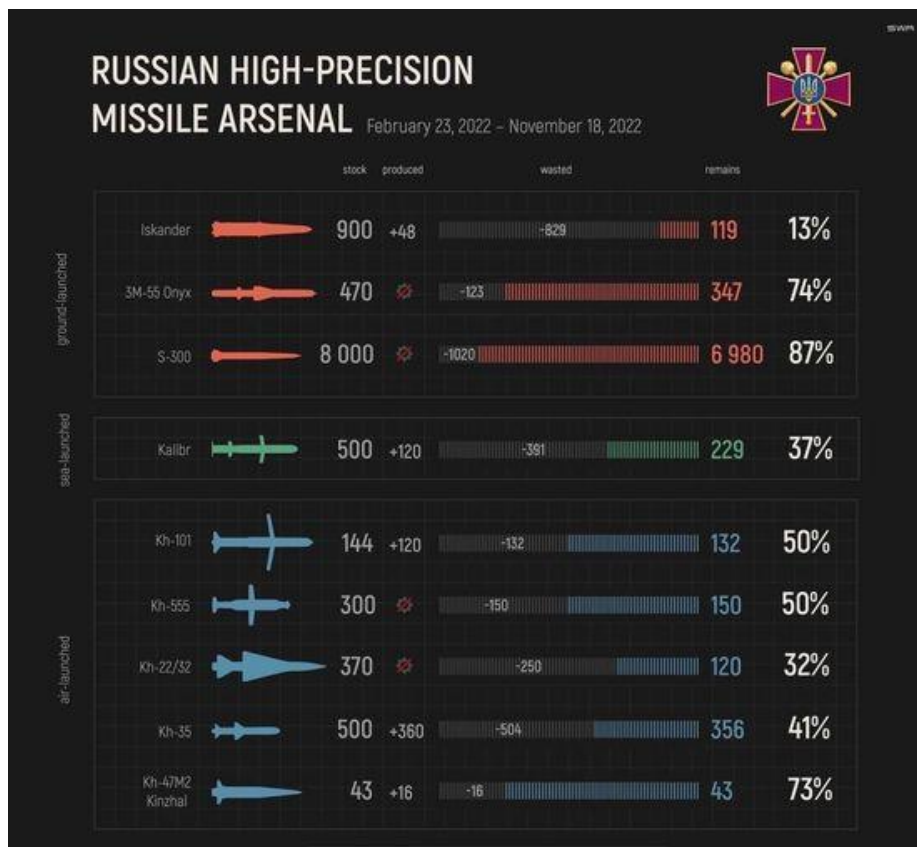

Рис.7 Інфографіка використання ворожого ракетного арсеналу станом на 18.11.2022

19-20.11.2022 у Галіфаксі відбувся щорічний Міжнародний безпековий форум, на якому очільник Пентагону заявив, що ядерний шантаж «кремлівського карлика» спонукає інші автократичні режими (Іран, КНДР) до ядерної зброї, як індульгенції на право сили замість сили права [26].

21.11.2022 Парламентська Асамблея НАТО визнала РФ країною-терористом делегатами від усіх 30 держав [27].

23.11.2022 Європарламент ухвалив резолюцію стосовно РФ, визнавши її як державу-спонсора тероризму та державою, яка використовує засоби тероризму [28]. У відповідь по Україні завдано нового сьомого ракетного удару з 10 віжких бомбардувальників та двох ракетних корветів, загалом 70 КРВД Х-101/Х-555 та «Калібр» і 10 БПЛА «Ланцет». Збито 51 крилату ракету та 5 ударних дронів.

Станом на 29 листопада 2022 року 504 суднами «морським зерновим коридором» експортовано з України 12,27 млн. тонн агропродукції [29]. Втрати ворога показані у таблиці 1.

Таблиця 1

Станом на 30 листопада 2022 року втрати ворога складають:

вантаж «200» ворога на 30.11. 2022	Літаки	Вертольоти	БПЛА	КРВД	Танки	ББМ	РСЗО	Арт.	ППО	АТТ, паливо-заправники/ спец.техніка		Манев-рені / стаціо-нарні морські об'єкти/ баржі
	280	261	1562	531	2914	5872	395	1902	210			
	ЛА пілотовані		безпілотні : ЛА та КР		бронетехніка		РВіА, ППО			4429/163		
	541		2093		8786		2507					
88880	Ворог з повітря - 2634				Ворог на суходолі - 15885						Ворог на морях і річках: 21/2+1/9*	

Примітка: * за нашими підрахунками на основі аналізу ЗМІ включно з тих результатами атаки морських дронів на Севастополь (5 од.).

Характеристика морської обстановки

01.11.2022 Нова інформація про атаку на головну базу Чорноморського флоту РФ (тимчасово окупований Севастополь) вимагає повернення до цієї теми й уточнення. На момент операції у ГВМБ знаходилося 9 бойових кораблів та 2 підводних човна (один з них у доці) [30] (рис.8).

Рис.8 Дислокація кораблів ЧФ у Севастополі на момент атаки

В операції з боку ЗС України в ніч з 28 на 29 жовтня 2022 року було залучено два типи безпілотників українського виробництва: повітряний баражуючий боєприпас типу «перероблений Mugen PRO» та морський надводний безпілотний дрон-камікадзе з наступними ТТХ: здатний приховано пройти 1000-1200 км з бойовою частиною у 75 кг вибухової речовини, що перевершує американський аналог «Mantis» (дальність 180 км, швидкість 60 км/год, ВР=63 кг) [31] (рис.9).

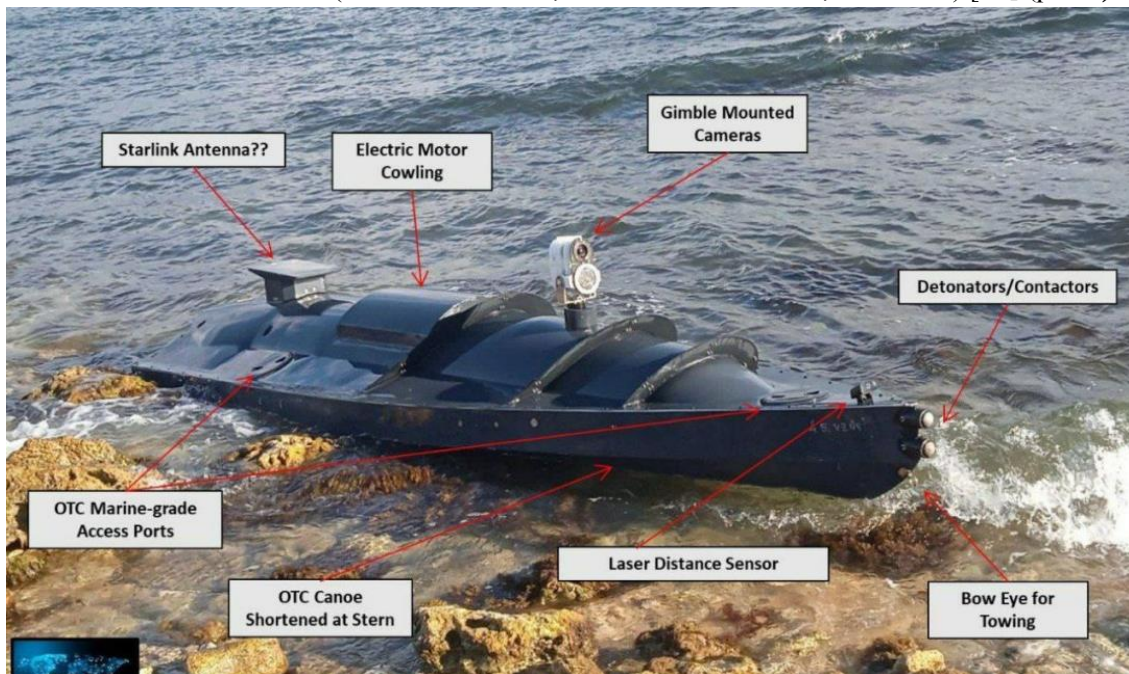

Рис.9 Український морський дрон-камікадзе

При аналізі відеосигналів атак зрозуміло, що морський безпілотний дрон-камікадзе активно маневрував шукаючи задані цілі, ухилявся від повітряних атак вертольота та морських атак катерів охорони рейду, що у свою чергу засвідчує факт або ж дистанційного керування цим дроном, або ж застосування штучного інтелекту у цій системі морського озброєння.

«Західне видання *War Zone*, яке спеціалізується на військовій тематиці, припускає ініціативу дві версії керування надводними безпілотниками. Перша версія полягає в тому, що катери можуть мати BLOS-систему управління (система бою за межами лінії видимості)... Друга версія полягає в комбінованому керуванні. Коли спочатку катер-камікадзе пливе за GPS-навігацією в задане місце, де керування ним підхоплює оператор, який перебуває в межах лінії видимості...» [31].

Вражено три носії КРВД «Калібр»: фрегати «Адмірал Макаров» (на зовнішньому рейді), «Адмірал Ессен» (на внутрішньому рейді), МРК (ракетний корвет) та ВДК (великий десантний корабель) й МТЩ (морський тральщик) «Іван Голубець», який, вочевидь, ніс службу брандвахтенного корабля [31]. Також вражено нафтобазу, що слугувала для заправки кораблів; бонове загородження, що закривало вхід на внутрішній рейд Севастопольської ГВМБ та берегові об'єкти ЧФ, зокрема вище військово-морське училище ім. Нахімова (рис.10, 11).

Рис.10 Зміни у дислокації кораблів у Севастополі станом на 01.11.2022 на 05:35 UTC після атаки.

Слід зазначити, що пізніше наводились дещо інші характеристики: довжина – 5,5 м, повна вага – до 1000 кг, бойове навантаження – до 200 кг, дальність ходу – до 800 км, операційний радіус дії – до 400 км, автономність – до 60 год. Максимальна швидкість – до 80 км/год, способи навігації: автоматична GNSS, ІНС, візуальна, передача відеоінформації до трьох відеопотоків HD з криптозахистом – шифрування 256 біт [32].

Також відомо й про стратегічний безпілотник «Global Hawk», який баражував у повітрі над чорноморською акваторією (нейтральні води) біля Криму. Склад атакуючих сил розвідувально-ударного комплексу докладно відображено у попередньому звіті за жовтень місяць.

Внаслідок високої ефективності рою морських дронів при атаці ГВМБ ЧФ, 05.11.2022 Президент України у черговому відеозверненні заявив про намір створити морський флот дронів в рамках платформи United24 у складі 100 одиниць, перший з яких носитиме назву «Херсон» [33], [34]. Вагомим підґрунтям для практичної реалізації цих намірів у підводній царині є й 34-х літня миколаївська наукова школа «Підводна техніка» Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова [35].

У віддаленій перспективі (до травня 2023 р.) очікується 10 підводних безпілотників від Бельгії [36].

В історії Севастополя, як головної бази Чорноморського флоту, це третя вдала диверсійна операція (дивись історичну довідку).

Рис.11 Зміни у дислокації кораблів у Севастополі станом на на 01.11.2022 на 11:06 UTC

Вперше у ВМС ЗС України оприлюднено можливість такого типу війни на морі у віртуальному спорі з військово-морської історії між начальником штабу ВМС ЗС України та старшим науковим співробітником НДЦ «Державний океанаріум» Інституту ВМС Національного університету «Одеська морська академія» капітаном 1 рангу у відставці О.О.Калініченко, де *«Перший заступник Командувача ВМС ЗС України віце-адмірал Тарасов А.А. на конференції (24-25 жовтня 2018 р., м.Одеса) також поділяє періодизацію світових флотів на існування ірегулярного та регулярного флоту... На мою думку, такий підхід є невірним і ось чому. Коли можна було досягти своїх політичних інтереси, використовуючи ірегулярний флот, то владоможці й робили це. Коли ж еволюція потребувала не тільки будівництва спеціалізованих бойових кораблів, а й підготовлених вояків морського профілю, тоді і з'явився регулярний флот. Роботизація не оминула й морську складову, у тому числі й підводну безодню. У такому випадку на перший план замість фахівців морської справи виходять програмісти та оператори автоматизованих безпілотних комплексів. І ЯКЩО У МАЙБУТНЬОМУ ОСНОВНЕ ЯДРО ФЛОТУ БУДЕ СКЛАДАТИСЬ САМЕ З ТАКИХ СПЕЦІАЛІСТІВ, то знову постане питання типу флоту: ірегулярного, регулярного чи частини комплексної автоматизованої системи подвійного призначення»* [37, с.18], [38, с.32], [39, с.40]. Зараз я би ще додав як «міжвидової, багатофункціональної, у т.ч. розвідувально-ударної» за участі кількох держав-союзників.

Для об'єктивного висвітлення подій слід урахувати, що ще 16 жовтня 2022 року у черговому пакеті допомоги від Німеччини Україна отримала два надводних безпілотника з опцією на поставку пізніше ще 8 одиниць [40]. Підводна диверсійна діяльність ВМС Німеччини розпочалась в останніх двох роках Другої Світової війни під орудою віце-адмірала Гельмута Геє [41].

В якості демонстрації призупинення участі у «зерновій угоді», 31.10.2022, поза «зерновим коридором» з Кінбурської коси ЗС РФ обстріляли два портових буксири, які транспортували баржу фірми «Нібулон» з зерном. Два моряка екіпажів буксирів загинуло, один пропав без вісти, одного з чисельними пораненнями врятовано [42] (рис.12).

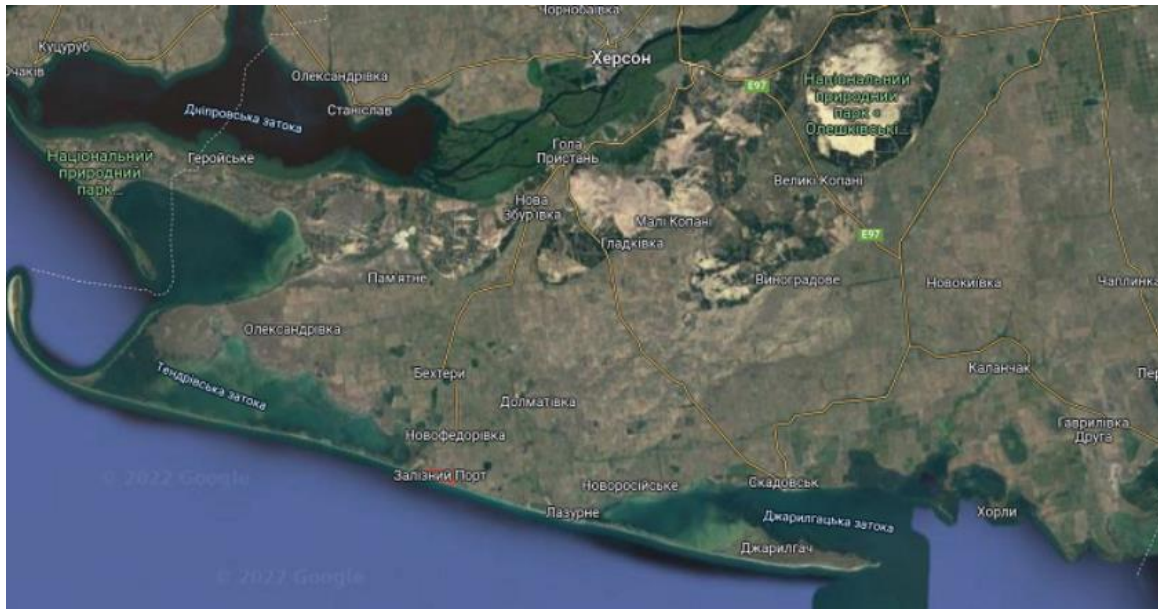

Рис.12 Супутникова карта річково-моської акваторії частини Миколаївщини та Херсонщини

03.11.2022 в районі переправи біля Антонівського мосту потоплено ворожий буксир та сильно пошкоджено інші два плавзасоби, які потребують значного ремонту [43].

10.11.2022 Головнокомандувач Збройних Сил України прокоментував віддачу наказу Міністром Оборони Російської Федерації від 09.11.2022 про залишення плацдарму на правому березі Дніпра. Внаслідок того, що ворог неодноразово порушував своє слово, наступ Збройних Сил України на Херсонському напрямку продовжується за планом Генерального штабу ЗС України з метою звільнення Херсону, очищення західного берега Дніпра і північного берега Дніпро-Бузького лиману від ворога та взяття під вогневий контроль шляхів сполучення Лівобережжя з Кримом [44].

11.11.2022 Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про розширення акваторії українських портів Усть-Дунайськ, Ізмаїл, Рені у зв'язку зі збільшенням обсягів переробки вантажів у 50 разів за останні півроку [45]. У цей день Збройні Сили України увійшли в Херсон [46]. Морський та річковий Херсонські порти повертаються під контроль України.

12.11.2022 Десант ЗС України висадився на Кінбурську косу [47], [48] (рис.13 ліворуч). Окрім цього ЗС України форсували р. Дніпро у Новій Каховці [49] (рис.13 праворуч). Таким чином розпочалися бої на Лівобережжі Херсонщини.

Рис.13 Висадка десанту на Кінбурську косу (ліворуч) та під Новою Каховкою (праворуч)

13.11.2022 З ранку спостерігалась буксировка військового корабля агресора класу ракетний фрегат [50]. Пункт призначення невідомий (потребує перевірки).

14.11.2022 Два десантні кораблі у супроводженні патрульних катерів зайшли у порт Скадовськ, у якому невдовзі об 01.00 прозвучали потужні вибухи. Назад вийшов лише один з десантних

кораблів. Попередньо ВДК «Цезар Кунніков» вражено. Російський десант, вочевидь, мав дати відсіч ЗСУ [51], [52]

18.11.2022 Чисельні масмедіа інформують про атаку одиночного морського дрону на нафтобазу у Новоросійському МТП. Підтвердження офіційних джерел нема. З військової точки зору: 1. Технічно атака можлива згідно попередньо наведених ТТХ. 2. Одиночне використання, на противагу роям, в оперативному плані бойового застосування морських дронів не має сенсу. 3. Політично ж, це може бути відповіддю на «ядерний виклик» КР Х-55 добою раніше над Києвом.

20.11.2022 Станом на кінець першого терміну «зернової ініціативи», з українських портів вийшло 483 судна з вантажем зерна 11,619.606 млн. тонн. Угоду продовжено ще на 120 днів [53].

Завдання сторін

Росіяни на приморському напрямку мають наступні завдання:

1. Продовжувати морську блокаду України з метою недопущення поставок союзниками озброєння та необхідного оснащення для Збройних Сил України морським шляхом по програмі «ленд-ліз». Виключення складає лише «морський зерновий коридор», дія якого закінчилась 19.11.2022.

2. Внаслідок значного зменшення боєзапасу КРВД «Калібр» та пошкоджень їх надводних морських носіїв, наносити лише епізодичні ракетні удари з морського напрямку з метою знищення індустріальної та енергетичної інфраструктури, логістичних транспортних коридорів та тероризування цивільних мешканців.

3. Утримувати захоплені приморські терени у Приазов'ї (58-ма і 8-ма загальновійськові армії Південного ВО з логістичним забезпеченням через Ростов-на-Дону, Новочеркаськ, Волгоград) та правобережжя Дніпра й південної частини Дніпро-Бугського лиману у Причорномор'ї (49-та загальновійськова армія) для виключення можливості деокупації Криму ЗС України.

4. Забезпечити всебічний захист ЗРБД (захищених районів бойових дій) надводних і підводних носіїв КРВД «Калібр» (крилатих ракет великої досяжності).

5. У випадку ескалації російсько-української війни на інші держави, зокрема Молдову, підтримати її захоплення висадкою морського десанту у Бесарабії з окупацією лівобережжя р. Дунай від моря до Молдови.

Українські ВМС, в комплексі з іншими видами та родами сил мають забезпечити:

1. Здійснення вогневого впливу на важливі приморські об'єкти ворога, у т.ч. у Криму шляхом застосування міжвидових розвідувально-ударних комплексів, з залученням цілевказівки від повітряно-космічних сил союзників і в першу чергу від США.

2. Протиракетну оборону України з морського напрямку.

3. Протимінну оборону визначених фарватерів задля охорони «чорноморського зернового коридору» для експорту українського збіжжя.

4. Контроль надводної обстановки Північно-Західної частини Чорного моря за допомогою ПКР «Нептун» та «Гарпун».

5. Усі види морської оборони чорноморських портів та протидесантну оборону українського узбережжя.

6. Підтримку Сухопутних Сил на р. Дніпро, у Дніпро-Бугському лимані та чорноморського узбережжя Херсонщини.

Склад угруповань ВМС

Противник. Боездатні носії КРВД «Калібр» представлені лише підводними човнами 4-ї обрпч у кількості 5 одиниць та ракетними корветами типів «Буян-М» і «Циклон» зі складу 166-го днмрк (Новоросійськ) 41-ї бррка. Фрегати типу «Адмірал Григорович» 11-ї брпчк 30-ї динк усунуті від

бойових дій на Чорноморському ТВД. Протикорабельна ракетна складова зосереджена у 295-му днрка (Ак-Мечеть/Чорноморське) 41-ї бррка та берегових дивізіонах ПКР «Бал» та «Бастіон». Надводна складова протичовнової та протимінної війни представлена двома бригадами ОВР двухдивізійного складу, які дислокуються відповідно на ГВМБ Севастополь (68-ма брковр: 400-й днпчк, 418-й днтщ) та ВМБ Новоросійськ (184-та брковр: 181-й днмпк, 170-й днтщ). Корабельні морські десантні сили об'єднані у 197-му брдк 30-ї динк (Севастополь), а берегова складова морського десанту - 810 обрмп.

Але слід враховувати носії КРВД «Калібр», що дислоковані на Каспійському морі у складі 3-х МРК Буян-М пр.21632 («Град Связьк» БН 021, «Углич» БН 022, «Великий Устюг» БН 023) з сумарним залпом 24 ракети. І не забувати про носії КРВД «Калібр» на Середземному морі з сумарним залпом 76 ракет: АПРК К-266 «Орел» пр.949АМ (72 ТПК у 24-х ПУ: 48 КРВД «Калібр» та 24 ПКР «Онікс»), 2 фрегати («Адмірал Григорович» БН 494 пр.11356р, «Адмірал Касатов» БН 431 пр.22350), 1 ракетний корвет («Орехово-Зуєво» БН 626 пр.21631), 1 ПЧ пр.636.3 («Краснодар» БН 265). Вочевидь другий ПЧ на ремонті у Тартусі.

Свої сили. Військово-Морські Сили Збройних Сил України здійснюють спротив ворогу переважно своєю береговою компонентою у складі 35-ї та 36-ї окремих бригад морської піхоти та окремих ракетного і артилерійських дивізіонів зведених у 406-ту ракетно-артилерійську бригаду й 32-го полку РСЗВ. Також до бойових дій залучається 73-й Морський Центр ССО ЗС України. Для успішних активних бойових дій на морі епізодично застосовуються українські міжвидові розвідувально-ударні комплекси з іноземною стратегічною повітряно-космічною розвідувальною компонентою пілотованого (Посейдон Р-8А) та безпілотною (Глобал Хок) зразків. 10 окрема авіаційна бригада ВМС поповнилася трьома британськими вертольотами «Сі Кінг» здатними вирішувати протичовнові та пошуково-рятувальні завдання.

Військово-морські сили НАТО, розгорнуті проти Росії. На даний час розгорнуто 5 авіаносно-ударних груп на північному та південному флангах НАТО. Міжнародна авіаносно-ударна з'єднання на півночі Атлантики складається з двох авіаносно-ударних груп: АУГ27.1 на чолі з АВМА CVN-78 Gerald R. Ford (повний склад див. раніше) ВМС США та британською АУГ на чолі з АВМ HMS Queen Elizabeth (R08). У Середземному морі розгорнуто американо-франко-італійське авіаносно-ударне з'єднання з трьох авіаносно-ударних груп: АВМА George H.W. Bush (CVN-77) (повний склад див. раніше) ВМС США, АВМА Charles de Gaulle (R91) ВМС Франції та ITS Cavour (CVN 550) ВМС Італії.

Особливості виконання завдань ВМС у Чорноморській оперативній зоні

1. З появою спроможностей по завданню ударів по надводним кораблям ЧФ РФ силами та засобами 73-го Морського Центру ССО, останній переломив хід морської війни у Чорному морі. З'явилася можливість активного удару по, принаймні, надводним носіям КРВД «Калібр» класу ракетний фрегат, що з урахуванням настання сезону штормів знівелює решту носіїв КРВД класу ракетний корвет ворога. Тим самим українська ПРО, наряду зі знищенням КРВД морського базування, перейде до нівелювання бойової діяльності їх носіїв.

2. Наявність потужного угруповання ворога по обом сторонам р.Дніпро у його пониззі вимагала різкого збільшення плавзасобів річкової флотилії ВМС ЗС України для не тільки порушення його логістичних зв'язків через річку, а, в основному, для забезпечення форсування Дніпра та Дніпро-Бугського лиману у найближчій перспективі Сухопутними військами ЗС України.

3. Однак, відсутність корабельних сил протимінної та протичовнової війни у ВМС ЗС України унеможливорює надійне протимінне забезпечення цивільного мореплавства в акваторії української відповідальності та боротьбу з ворожими підводними човнами у захищених районах бойового патрулювання для перешкоджання атак КРВД «Калібр» з підводної безодні.

Результати

1. Надводні носії КРВД «Калібр» покинули постійне бойове чергування у складі чорноморської корабельної оперативно-тактичної групи в морі і «сховались» у пунктах базування, щоб не потрапити під враження українських морських безпілотників.

2. Усунута загроза наступу ворога на Миколаїв, Одесу з подальшим виходом на Придністров'я з боку правобережного дніпровського плацдарму.

3. Збройні Сили України зробили «чорнову роботу» для НАТО, знищивши наступальний ударний потенціал РФ у вигляді ДШВ та МП і 1-ї гвардійської танкової армії, більше 550 одиниць бойових пілотованих літальних апаратів та прийнявши на себе дві третини сучасних балістичних (Іскандер) та КРВД морського (Калібр) та повітряного (Х-101/Х-555) базування і, тим самим, підготували Європейський ТВД для заключного переможного акорду для досягнення по відношенню до Росії, як мінімум, тих самих цілей, що й у Першій Східній (Кримській) війні на Євро-Азійському континенті (1853-1856 рр.).

4. У порівнянні з ситуацією на початку вторгнення агресора в Україну після 24.02.2022 (див. рис. 14), з боку НАТО вдвічі збільшено концентрацію бойових армійських груп (з 4-х до 8-ми) на Східному фронті, які вже прикриті з морських флангів двома інтернаціональними авіаносно-ударними з'єднаннями [54] та завчасним розміщенням повітряного командного центру ВМС США Boeing E-6 Mercury у ВМБ Рота в Іспанії.

Рис. 14 Східний фронт НАТО на початку широкомасштабної агресії військ РФ в Україну [55]

Висновки

1. Військово-Морські Сили Збройних Сил України, з даним корабельним, авіаційним та спеціальним складом, все ще не здатні самостійно оперувати на Азово-Чорноморському басейні супроти Чорноморського флоту РФ. На часі створення МІЖВИДОВОГО УГРУПУВАННЯ ЗС України з залученням союзників, яке може ефективно й асиметрично протидіяти Чорноморському флоту РФ на АЧБ, використовуючи розвідувально-ударні комплекси з комбінованим застосуванням роїв довготривалих безпілотних систем (повітряних й морських) великої дальності, у т.ч. «баражуючих боеприпасів».

2. В якості супротивника на морі слід розглядати не лише морські сили Росії на АЧБ, а й враховувати наряд сил Каспійської воєнної флотилії та 5-ї оперативної ескадри у східній частині Середземного моря в частині її корабельної ударної складової (КРВД «Калібр»).

3. Слід врахувати потужності ворожого суднобудівного хабу в Криму (Керч та Феодосія) з можливостями нарощування ракетноносіїв КРВД «Калібр» за рахунок ракетних корветів проекту 22800 типу «Циклон»: «Аскольд» та «Амур», які очікуються у складі ЧФ у грудні 2022 року;

можливостей обладнання патрульних кораблів типу «Василь Биков» пр. 22160 контейнерами з КРВД «Калібр».

4. Слід бути готовим до молдавських подій, що інспіруються ФСБ РФ з метою відкриття Західного, а з врахуванням можливої інтервенції Білорусії, і Північного фронтів для оточення України та її фізичного «відрізання» від західних джерел постачання.

5. У якості нарощування українського контролю над Чорноморським ТВД (особливо в районах патрулювання супротивника) є сенс застосувати «патрулюючі торпеди» (аналог «баражуючого» повітряного боєприпасу) на кшталт німецької важкої торпеди DM2A4 «Sea Hake» Mod4 ER або ж українських розробок на базі CET-65III [56, с.43-44]. В той же час українські надводні морські дрони потребують модернізації в частині надання можливості форсування бонових загороджень на кшталт «стрибка дельфіна» - вже відпрацьованого на багатьох флотах маневра підводного човна по ухиленню від торпеди шляхом вистрибування з води (рис.15).

Рис. 15 Стоянка підводного човна захищеного боновим загородженням

6. Російсько-українська війна на морі, яка на думку автора складається поки що з трьох етапів (1-й 24.02 – 17.05; 2-й 18.05 – 20.09; 3-й 21.09 – по дійсний час), вже стала об'єктом прискіпливого вивчення з боку інших флотів світу, наприклад Польщі, чий військово-морський флот у значно мілководнішому морі має значну, в порівнянні з ВМС ЗС України, підводну складову [57], [58].

Історична довідка

Вперше у Севастополі, головній морській фортеці Імператорського Чорноморського флоту Росії, успішна диверсійна операція була проведена німцями у Першу світову війну проти новітнього лінкора-дредноута «Імператриця Марія» 20.10.1916 [59].

Повторно проти Севастополя відзначилися італійці колишньої 10-ї флотилії MAS князя Валеріо Боргезе, які 29.10.1955 об 01:35 підірвали трофейний лінкор «Джуліо Чезаре», який в Чорноморському флоті ВМФ СРСР змінив назву на «Новоросійськ», і невдовзі затонув [60] (рис.16).

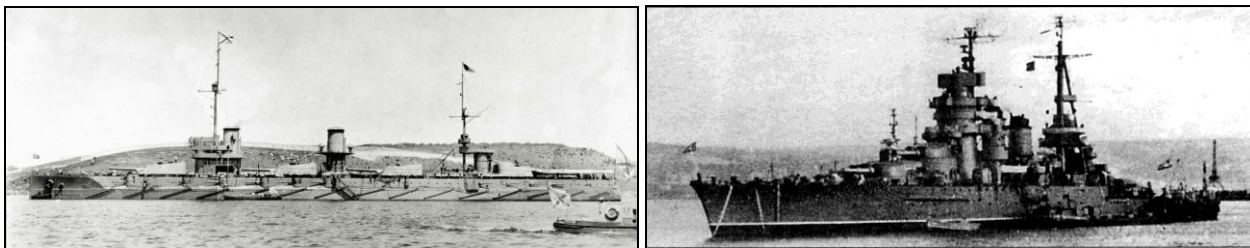

Рис. 16 ЛК «Імператриця Марія» (ліворуч) та ЛК «Новоросійськ» (праворуч)

Тим паче, що ця флотилія всесвітньо відома успішною атакою 18.12.1941 на порт Александрія і виведенням з ладу 2-х лінкорів й танкеру у часи Другої Світової війни.

Розглядалася й британська версія загибелі лінкора «Новоросійськ», чиї бойові плавці відзначилися в роки Другої Світової війни при атаці надмалими підводни човнами (операція «Source/Джерело») 22.09.1943 лінкора «Тірпіц» на стоянці у Каафьорді, Норвегія. Слід зазначити, що на Чорноморському ТВД відбувались атаки бойових плавців і на інші порти. Так диверсійна група у складі 8 бойових плавців, яку підготував поблизу Одеси співробітник відділу глибинної розвідки ВМФ капітан-лейтенант Юрій Кокорін, в ніч з 3 на 4 вересня 1941 р. вийшла з одеської бази на двох підводних човнах з чотирма двомістними підводними апаратами «Дельфін» проти болгарських портів Варна та Бургас. Наслідком атаки стало потоплення 6 суден, пошкодження 11 суден й причалів [61, с.72-77]. У доповідній записці адмірала Шивинда (Otto Schniewind, 1887 – 1964) з командування «Ost» на адресу гросс-адмірала Еріха Редера (Erich Raeder, 1876 – 1960) зауважувалось: «Суднам, що знаходились у порту Бургас, зловмисниками нанесено значної шкоди. Проявлена легковажність в недооцінці можливостей супротивника [...] Порти Варна і Бургас надзвичайно необхідні нашому флоту (переклад мій – О.К.)» [61, с.77].

Сучасні українські «морські котики», епічний дядько Чорномор та 33 вітязі морських глибин, є нащадками відомих українських легіонів підводної безодні (рис.17, зліва направо), зокрема:

Рис.17 Відомі українці-керівники підводних диверсантів

засновника і першого командира Оперативної групи швидкого реагування військово-морських спеціальних операцій ВМС США командера Річарда Марчінко (англ. *Richard Marcinko*, 21.11.1940 – 25.12.2021) та капітанів першого рангу: командира загону боротьби з ПДСЗ Чорноморського флоту СРСР (фактично ППДО/ППДЗ) Юрія Івановича Пляченка; першого командира 7-ї окремої бригади СпО ВМС України Анатолія Леонідовича Карпенка (08.11.1948 – 22.01.2017); командира 73-го морського центру спеціального призначення ВМС України Олексія Володимировича Зінченка (24.03.1977 – 16.08.2014); командира 73-го морського центру спеціального призначення ВМС України Юрія Борисовича Оліференка (27.04.1965 – 16.01.2015). З них три останніх віддали своє життя вже у незалежній Україні, котрій служили до останнього подиху.

Джерела:

1. Ударна авіаносна група США направляється в Європу. *TCH* 31.10.2022 02:43. URL: <https://tsn.ua/svit/udarna-avianosna-grupa-ssha-napravlyayetsya-v-yevropu-2191153.html>
2. США розгортають ще одну авіаносно-ударну групу в Європі на чолі з супер-авіаносцем Gerald Ford. *Defense Express* 31.10.2022 18:42. URL: https://defence-ua.com/news/ssha_rozgortajut_sche_odnu_avianosnu_udarnu_grupu_u_jevropi_na_choli_z_super_avianostsem_gerald_ford-9489.html?fbclid=IwAR1inePNQRjlgFobVq_8o3BaiZerjYvIELMTQXTJW1Uwwsm0lGoJ6430GII
3. США вже прямо говорять, що розгорнули у Середземномор'ї авіаносну ударну групу проти РФ (відео) *Defence Express* 26.10.2022 17:42. URL: https://defence-ua.com/news/u_sshavzhe_prjamo_govorjat_scho_rozgornuli_u_seredzemnomorji_avianosnu_udarnu_grupu_proti_rf_vid-9428.html?fbclid=IwAR2I2tyPeKQ6XCp47autQoL-1DzizfhEF8yBMoY-AjLaSuMYaSCW33InxgA

4. Зеленський розповів, скільки ракет Росія випустила по Україні за час повномасштабної війни. *TCH* 24.10.2022 19:07. URL: <https://tsn.ua/ato/zelenskiy-rozpoviv-skilki-raket-rosiya-vipustila-po-ukrayini-za-chas-povnomasshtabnoyi-viyni-2186815.html>
5. Україна продовжує морський експорт зерна – Мінінфраструктури. *Прямий* 31.10.2022 16:45. URL: <https://prm.ua/ukraina-prodovzhuie-morskyu-eksport-zerna-mininfrastruktury/>
6. З портів Великої Одеси сьогодні вийшло три судна - незважаючи на «вихід» росії з угоди. *USI Українська служба інформації* 1.11.2022 16:03. URL: https://usionline.com/z-portiv-velykoi-odesy-sohodni-vyishly-try-sudna-nezvazhaiuchy-na-vykhid-rosii-z-uhody/?fbclid=IwAR0qsxtLQNicdwsSxQYwsFwMon13Of4djvtf7hNKKzmFT_OYWucvSeqrpsY
7. Дана Гордійчук. «Зерновий коридор» працює: вже проекспортували 10 мільонів тонн продовольства. *Економічна правда* 3.11.2022 11:02. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/11/3/693400/>
8. Звіт Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України про оперативну обстановку станом на 06.00 1 листопада 2022 року.
9. Оксана Воронцова. Послання Путіну. У Середземне море увійшла найбільша у світі атомна субмарина. *Главком* 5.11.2022 15:24. URL: https://glavcom.ua/world/world-politics/poslannja-putinu-u-seredzemne-more-uvijshla-najbilsha-u-sviti-atomna-submarina-887135.html?fbclid=IwAR21_EuHmDdXjkMjgZ2vi9Ussdo3wsU8SBDIK9se8ALngIoOfjLydSKL99g
10. Подводный крейсер «Генералиссимус Суворов» успешно выполнил стрельбу ракетой «Булава». *TACC* 3.11.2022 19:37. URL: <https://tass.ru/armiya-i-opk/16242979>.
11. Танки, бронетранспортери та катери: США оголосили новий пакет допомоги Україні на \$400 млн. *Європейська правда*. 4.11.2022 18:26 42643. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/4/7375023/>
12. В Іспанії приземлився американський літак «Судного дня». *U-News* 06.11.2022 08:08. URL: <https://u-news.com.ua/136867-v-ispniji-prizemlivsja-amerikanskij-litak-sudnogo-dnj.html>
13. Ганебне повернення: з нового провалу путінського флоту посміялися в мережі. *U-News* 07.11.2022 23:54. URL: <https://u-news.com.ua/136945-ganebne-povernennia-z-novogo-provalu-putinskogo-flotu-posmiialysia-v-merezhi.html>
14. Надія Рогальська. В Астрахані, куди морем доправляли іранські дрони, загорівся корабель (фото, відео). *Стопкор* 07.11.2022 22:36. URL: <https://www.stopcor.org/ukr/section-uanews/news-v-astrahani-kudi-morem-dopravlyali-iranski-droni-zagorivsia-korabel-foto-video-07-11-2022.html>
15. Юрій Тарасовський. Україна і Чехія створять спільний оборонний кластер. *Forbes* 10.11.2022 19:42. URL: <https://forbes.ua/news/ukraina-i-chekhiya-stvoryat-spilniy-oboronniy-klaster-10112022-9680?fbclid=IwAR3OCVY9zk71qwTrttQACwJerPQAPwp3av45pZ8aYwsMnZDPuOTZ6tVduBQ>
16. США мають дані, що Росія готує випробування торпеди з ядерним зарядом – CNN. *Європейська правда* 10.11.2022 17:09. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/10/7150394/>
17. Розвідка США: росія не змогла провести випробування ядерної торпеди «Посейдон». *Mind* 10.11.2022 18:45. URL: <https://mind.ua/news/20249366-rozvidka-ssha-rosiya-ne-zmogla-provesti-viprobuvannya-yadernoyi-torpedi-posejdon>
18. США оголосили про одночасне проведення масштабних навчань на двох флангах в східній Атлантиці та Тихому океані поблизу Японії. *Defense Express* 09.11.2022 12:40. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/ssha_ogolosili_pro_odnochasne_provedennja_masshtabnih_navchan_na_dvoh_flangah_v_shidnij_atlantitsi_ta_tihomu_okeani_poblizu_japoniji-9590.html?fbclid=IwAR3CA_TqpmBydzLojh7PU8ymigTK0lOYyWvU3B-ZtQje09LDvehez4XkAS8
19. Ну ось і все... Росія буде виплачувати репарації. Рішення прийнято. Голосування закінчено. Світ сказав своє слово. *WORLD NEWS* 15.11.2022. URL: <http://world->

news.video/vf8y9dnhnv69?fbclid=IwAR1T0kmNm91TMymlpzBkadSbBmSsnJJ9-vPK8d0Fqr7qzuHpg4J7hMFf0Mk

20. Лідери країн G-20 погодили підсумкове комюніке: засуджують війну РФ проти України. *Delo.UA* 16.11.2022 10:45. URL: https://delo.ua/politics/lideri-krayin-g20-pogodili-pidsumkove-komyunike-zasudzuut-viinu-rf-proti-ukrayini-406931/?fbclid=IwAR2lww_RNxTfLhAUk2vnqrK4kNXjRoRxs9JeIO1KJB0NC2Ls1oyZxHjmK70

21. Наталія Сокирчук. Підсумки саміту G20: принижена Росія стріляє, НАТО не поспішає захищати Польщу. *Главком* 16.11.2022 14:30. URL: https://glavcom.ua/publications/pidsumki-samitu-g20-prinizhena-rosija-striljaje-nato-ne-pospishaje-zakhishchati-polshchu-889538.html?fbclid=IwAR0CC2_ZvZrPOnTXcJe1jlhuu5DeSCHjWG6kSnRJi2AMRNjoc_Nkau_9Wc

22. 10 кроків Зеленського до переговорів про мир з РФ. Виступ на саміті G20. *Європейська правда* 15.11.2022 08:24. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/15/7150645/>

23. Росіяни вдарили по Україні рекордним залпом – речник Повітряних сил. *Ракурс* 15.11.2022 17:26. URL: <https://racurs.ua/ua/n176842-rosiyan-vdaryly-po-ukrayini-rekordnym-zalpom-rechnyk-povitryanyh-syl.html>

24. Надія Ключко. Уряд України повідомив про продовження дії зернової угоди: подробиці. *Главком* 17.11.2022 09:35. URL: https://glavcom.ua/economics/finances/urjad-ukrajini-povidomiv-pro-prodovzhennja-diji-zernovoho-uhodi-podrobitsi-889703.html?fbclid=IwAR3XUQzjHIUMT-HLOmEfPAzYtacKQw8UmKy8pNhp5urTagNuWbHdjNE_0

25. Збита учора над Києвом ракета рф була імітатором ядерної боеголовки. *Defence Express Укрінформ* 18.11.2022 12:22. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3617029-zbita-ucora-nad-kievom-raketa-rf-bula-z-imitatorom-adernoi-boegolovki-defence-express.html>

26. Глава Пентагону заявив про ризики поширення ядерної зброї через вторгнення РФ в Україну. *Українська правда*. 20.11.2022 17:57. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/20/7377172/>

27. Парламентська Асамблея НАТО визнала РФ країною-терористом. *UA INFO* 21.11.2022 16:17. URL: https://uainfo.org/blognews/1669040201-parlamentska-asambleya-nato-viznala-rosiyu-krayinoyu-teroristom.html?fbclid=IwAR2cpYArb_4oensQFsxDYnaen5JjggJ_CnMgLH90lnUxY4tY9B6IF6eS1bg

28. Європарламент визнав Росію державою-спонсором тероризму. *Європейська правда* 23.11.2022 13:16 URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/23/7151178/>

29. «Зернова ініціатива»: з портів Великої Одеси вийшли 3 судна. *Міністерство інфраструктури України* 29.11.2022 19:02. URL: mtu.gov.ua/news/33858.html

30. Володимир Даценко. Катери-камікадзе та дрони. Як Росія зазнала чергової поразки в мої. *Forbes* розбирає версії атаки на ЧФ у Севастополі. *Forbes* 31.10.2022 11:59. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/kateri-kamikadze-ta-droni-yak-rosiya-zaznala-chergovoi-porazki-v-more-forbes-rozbirae-versii-ataki-na-chf-v-sevastopoli-31102022-9401>

31. Олександр Карпюк (Serg Marco). Україна назавжди змінила принципи морського бою. *Главком* 31.10.2022 21:12. URL: https://glavcom.ua/columns/sergmarco/ukrajina-zminila-svitovi-printsipi-morskoho-boju-886011.html?fbclid=IwAR3Q1HW4wgYmqj6jHB_oya1qMFBGYOeJ3hPRaHsYhY6kOV6J8CaJFWiIDNw

32. Стали відомі ТТХ «таємничого» дрона-камікадзе, що уразив флагман ЧФ РФ фрегат «Адмірал Макаров». *Defense Express* 01.11.2022 15:11. URL: https://defence-ua.com/weapon_and_tech/stali_vidomi_tth_tajemnichogo_drona_kamikadze_scho_uraziv_flagman_chf_rf_fregat_admiral_makarov-9617.html?fbclid=IwAR0BWpEL2vxmxv7XSX8QyT-w-sGZLOQnQMZeBG3GM9OhJUwu9t-B2b3kbEw

33. Дзвенислава Карплюк. Зеленський натякнув Путіну: Чорноморський флот в українському Криму буде знищено. *Главком* 5.11.2022 20:15. URL: <https://glavcom.ua/>

- country/politics/zelenskij-natjaknuv-putinu-chornomorskij-flot-v-ukrajinskomu-krimu-bude-znishcheno-887177.html?fbclid=IwAR2ZnZILdsoMtJQ4RNxWD9_U0m0kJTT2Bwn8OA4VH6R20tQ218VLM7fkKns
34. Олександр Шумілін. Перший закуплений український морський дрон називатиметься «Херсон». *Українська правда* 11.11.2022 15:54 8008. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/11/7375948/>
35. Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова. URL: <https://nuos.edu.ua/v-nuk-imeni-admirala-makarova-isnuie-naukova-shkola-yaka-stvorjuie-unikalnih-pidvodnih-robotiv/>
36. Юля Захарченко. Бельгія відправить Україні мобільні лабораторії та підводні безпілотники. *Факти* 26.11.2022 17:40. URL: <https://fakty.com.ua/ua/svit/svitovi-novyny/20221126-belgiya-vidpravyt-ukrayini-mobilni-laboratorii-ta-pidvodni-bezpilotnyky/>
37. Олександр Калініченко. Українська школа підводного мореплавства XIX – початку XX ст.: формування, діяльність, персоналії. *Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії з історичних наук*. Одеса: КП ОМД, 2021. 52 с. ISBN 978-617-637-201-1.
38. Олександр Калініченко. Українська школа підводного мореплавства XIX – початку XX ст.: формування, діяльність, персоналії. *Рукопис дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії з історичних наук*. Одеса: ОНУ ім.І.І.Мечникова, 2021. 263 с. URL: http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/razovi_spec_vcheni_rady/df41051033/diss_kalinichenko_oo.pdf
39. Олександр Калініченко. Інституціоналізація підводної складової української школи мореплавства (1794-2014). Монографія. Одеса: КП ОМД, 2022. 396 с. ISBN 978-617-637-216-5.
40. Олександр Кравченко. Німеччина повідомила про передачу Україні двох надводних дронів та РСЗВ. *LB.ua* 27/10/2022 00:51. URL: https://lb.ua/society/2022/10/27/533883_nimechchina_povidomila_pro_peredachu.html
41. К.Беккер. Немецкие морские диверсанты во второй мировой войне. (переклад з німецької Л.С.Азарха та А.Г.Бубновського. Cajus Bekker. ... Und Liebten doch das leben, Yannerover, 1956). Москва, 1958. 232 с.
42. Андрій Стець. Біля Очакова росіяни обстріляли цивільні портові буксири, є загиблі. *Zaxid.net* 31.10.2022 20:17. URL: https://zaxid.net/bilya_ochakova_rosiyani_obstrilyali_portovi_tsivilni_buksiri_je_zagibli_n1552082
43. Звіт Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України про оперативну обстановку станом на 06.00 5 листопада 2022 року.
44. Залужний: за добу Україна звільнила 12 населених пунктів на Херсонщині. *BBC NEWS Україна* 10.11.2022 14:30. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63559453?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bukr%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D>
45. Україна розширює акваторію морських портів на Дунаї – Денис Шмигаль. *ЮГ.today* 11.11.2022 19:35. URL: https://yug.today/ukraina-rozshyriuie-akvatoriiu-morskykh-portiv-na-dunai-denys-shmyhal/?fbclid=IwAR1YYe3Cc6Fdro7ec5PnzFYj2_cwh0NSA-qGGXJVZ_xCZiSXJZnzVKiu1PE
46. Іванна Гордійчук. Офіційно: Херсон повертається під контроль України. *Главком* 11.11.2022 15:50. URL: https://glavcom.ua/country/incidents/ofitsijno-kherson-povernuvsja-pid-kontrol-ukrajini-888502.html?fbclid=IwAR2I76KUKLV2ZiEp7o-u0dbVevGAE_fJf193u4AUfqk-FYj78M-AMIEtdg
47. СМІ: Десант ВСУ на Николаевщине выбил оккупантов с Кинбургской косы. *Хартія '97* 13.11.2022 20:30. URL: <https://charter97.org/ru/news/2022/11/13/524058/>
48. Чорноморський флот РФ уже програв битву за Кінбурську косу, і ще поразка буде важча за Зміїний. *Defense Express* 14.11.2022 14:02. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/chornomorskij_flot_rf_uzhe_prograv_bitvu_za_kinburnsku_kosu_i_tse_porazka_bude_vazhcha_za_zmijiniy-9648.html?fbclid=IwAR1wQxzs5XIS0CwJiG77ErmXLdoJKBYFyHagoLEpU2ne3urAThXoa_v_8A

49. ТОМ КУПЕР. ВІЙНА В УКРАЇНІ, 16 ЛИСТОПАДА 2022 РОКУ: ЗАГАЛЬНИЙ ЗВІТ.
URL1: <https://medium.com/.../ukraine-war-16-november-2022...>, URL2: <https://twitter.com/GeoConfirmed/status/1592275266604498946>, URL3: <https://twitter.com/ТрухаNews/status/1592280347852836864>
50. Буксировка російського військового корабля, схожого на ракетний фрегат «Адмірал Макаров» з Севастополя. Новини інформканалу «Блискавка» за 13.11.2022 на 08:10.
51. В 1 ночі! Скадовськ у вогні – порт. Удар – Цезар Кунніков змело. Порт накрило. Спалах – один не вийшов. *НАС.Інфо*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WI6sKmJKKRY&fbclid=IwAR2wAhlab1VPPF0jEDRGAAE-aj4UM6luHRfabhJqvgEn4XF8DAr9sKYvfl4>
52. Олена Бурдейна. В окупованому Скадовську – гучно: що відомо. *BBC NEW СТОПКОР* 13.11.2022 14:30. URL: https://www.stopcor.org/ukr/section-suspilstvo/news-v-okupovanomu-skadovskuguchno-scho-vidomo-13-11-2022.html?fbclid=IwAR0Vv3YqwobO13M72aly4CuvUD7z-AGOhb5-9kxWEmj3kB_HKj8Jg6DqWvo
53. Вікторія Данильченко. «Зернова ініціатива: з портів України вже вийшло понад 480 суден. *UNN Українські національні новини*. 20.11.2022 19:35. URL: https://www.unn.com.ua/uk/news/2003863-zernova-initsiativa-z-portiv-ukrayini-vzhe-viyshlo-ponad-480-suden?fbclid=IwAR3YVyd4rNg_oBSOKywepF04DEkHkmNvB6NM2Zt9DGalLuySrIglR0JSQEi#.Y3poxXk-K8c.facebook
54. НАТО розгорнуло проти РФ одразу п'ять авіаносних ударних груп у Європі. *Defense Express* 24/11/2022 16:45. URL: <https://defence-ua.com/news/nato-rozgornulo-proti-rf-odrazu-pjat-avianosnih-udarnih-grup-u-jevropi-9763.html?fbclid=IwAR2V4g5AcMJ81cxcLOBSaihfwONyfbrenCcM60h5GIJ3FPqNMVT4n56AnnM>
55. Карта протистояння у Європі після 24 лютого 2022 року. URL: <https://drive.google.com/.../1niPeSrQp4RT1clZJCnk.../view...>
56. Калініченко Олександр. Морська підводна зброя. (Тести з індивідуальної фахової підготовки). Одеса: КП ОМД, 2020. 48 с.
57. Pawel Kedzierski, Slawomir J. Lipiecki. Czornomorski “game changer.” *Nowa Technika Wojskowa* №10/2022 С.60-69. URL: <https://atez72.blogspot.com/2022/11/blog-post.html?fbclid=IwAR3P5AODJVfSv9Y13k76cETsWDpa6pzXuIyfigUBZui9D6NrGMwjiSyhNQ>
58. Олександр Калініченко. Періодизація морського аспекту збройної відсічі ворогу. *Збірник матеріалів III-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива», 23 листопада 2022 року, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ.*
59. Императрица Мария (линкор). *Википедия*. URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Императрица_Мария_\(линкор\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Императрица_Мария_(линкор))
60. Новороссийск (линкор). *Википедия*. URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Новороссийск_\(линкор\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Новороссийск_(линкор))
61. Черкасов А.А. 2006. Оборона Одессы. Страницы правды. Одесса: изд-во «Optimum», 2006. 210 с. с илл.

Словничок скорочень та аббревіатур:

1. АВМА –авіаносець багатоцільовий (многоцелевой – рос.) атомний.
2. АНПА – автономний не населений (необитаемый рос.) підводний апарат.
3. АУГ – авіаносна ударна група.
4. АЧБ – Азово-Чорноморський басейн.
5. брпчк – бригада протичовнових кораблів; брпч – бригада підводних човнів; бррка – бригада ракетних катерів; брдк – бригада десантних кораблів.

6. ВДК – великий десантний корабель.
7. ВМБ – військово-морська база.
8. ВМФ – військово-морський флот Російської Федерації.
9. ВПК (БПК – рос.) – великий потичовновий корабель.
10. ВР – вибухова речовина.
11. ГВМБ – головна військово-морська база (на ТВД).
12. днтц – дивізіон тральщиків; днмрк – дивізіон малих ракетних кораблів.
13. ДШВ – десантно-штурмові війська Збройних Сил Російської Федерації.
14. КВФ – Каспійська воєнна флотилія ВМФ Російської Федерації.
15. КР – крилата ракета.
16. КРВД – крилата ракета великої досяжності.
17. ЛК – лінкор (лінійний корабель).
18. МРК – малий ракетний корабель (ракетний корвет).
19. МТЩ – морський тральщик.
20. НДЦ – науково-дослідний центр.
21. ПДСЗ – підводно-диверсійні сили та засоби (ПДСС – рос.).
22. ППДЗ – протипідводно-диверсійний захист.
23. ППДО – протипідводно-диверсійна оборона.
24. ПРО – протиракетна оборона.
25. ПУ – пускова установка.
26. рпкСП – ракетний підводний крейсер стратегічного призначення (рос. – назначения - рпкСН).
27. СЕТ – самонавідна електрична торпеда (приклад: СЕТ-65ІІ, де 65 – рік прийняття на озброєння першої модифікації – 1965, ІІ – модифікація ІІ).
28. ССО – Сили Спеціальних Операцій Збройних Сил України.
29. ТВД – театр військових дій.
30. ТОФ – Тихоокеанський флот ВМФ Російської Федерації.
31. ТПК – транспортно-пусковий контейнер.
32. ТТХ – тактико-технічні характеристики.
33. ФСБ – федеральна служба безпеки Російської Федерації.
34. ЧФ – Чорноморський флот ВМФ Російської Федерації.
35. ASW – протичовнова війна.
36. CVN – атомний авіаносець.
37. CVW – авіакрило авіаносця.
38. CG – ракетний крейсер.
39. DDG – ракетний есмінець.
40. ESPS – корабель флоту Іспанії.
41. F/A – винищувач-штурмовик палубної авіації ВМС США.
42. F – фрегат.
43. FGS – корабель флоту Федеративної Німеччини; FS – корабель флоту Французької республіки.
44. HMS – корабель флоту її/його величності Великобританії; HMCS – корабель флоту її/його величності Канади; HDMS – корабель флоту її/його величності Данії; HNLMS – корабель флоту її/його величності Нідерландів.
45. MAS абревіатура від італ. *Mezzi d'Assalto* або штурмові засоби; також є варіантітал. *Motoscafo Armato Silurante* — озброєні торпедні катери — спеціальний підрозділ Королівських військово-морських сил Італії для проведення розвідувальних і диверсійних операцій проти військово-морських сил противника та його інфраструктури.
46. USS – корабель ВМС США.

- 47. UAV – безпілотний літальний апарат (відповідає БПЛА українською).
- 48. USV – безпілотний (ненаселений, необитаемый - рос.) надводний апарат (відповідає ННА українською).
- 49. UTC – всесвітній час за меридіаном Грінвич.
- 50. UUV – безпілотний (ненаселений, необитаемый рос.) підводний апарат (НПА українською).